

Redactie: Joos Sinke (voorz.),
Frank Spoelstra (secr.), Rob
Buitenweg, Wim Heij, Hans
Schonk, Arjen Struijk.

Eindredactie: Frank Spoelstra

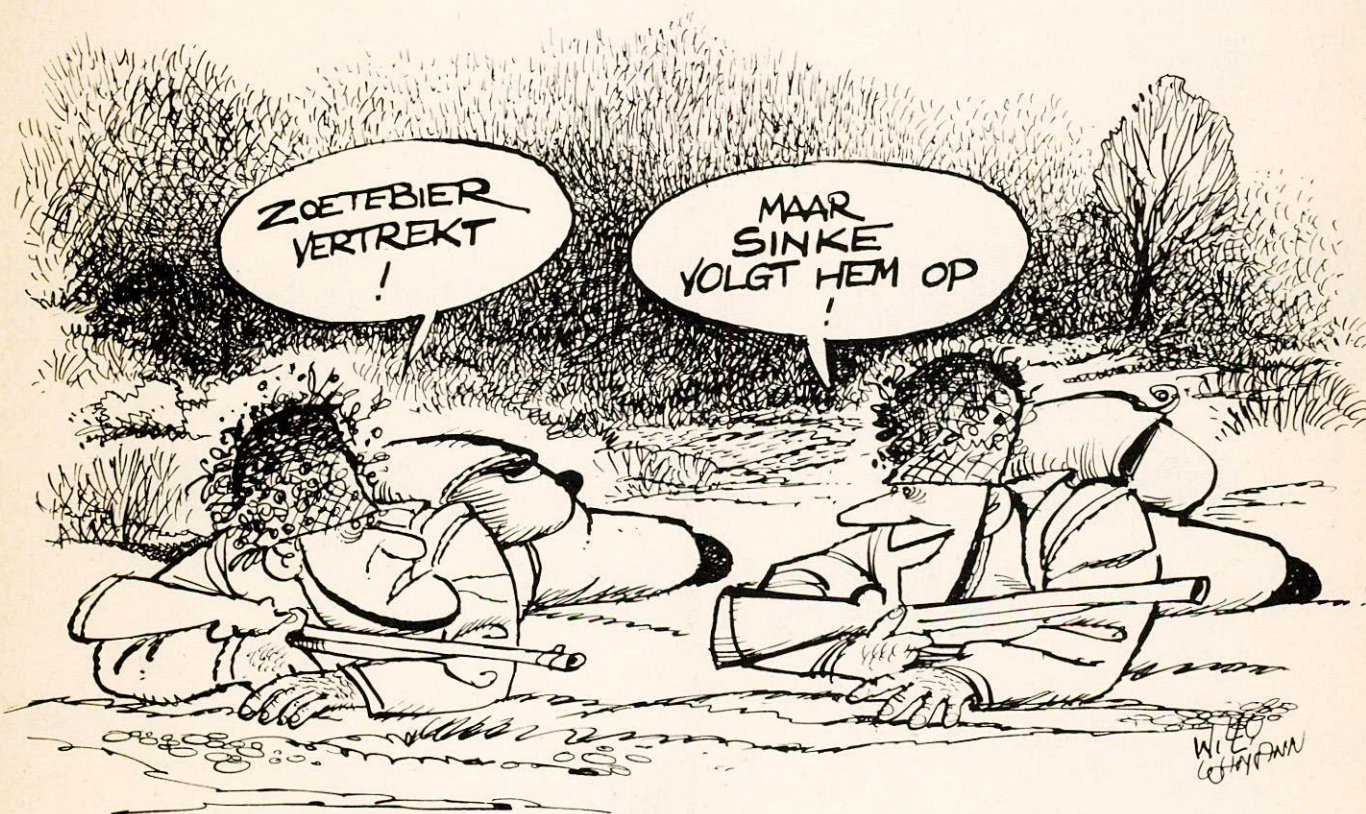
Adres red. en admin.:
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen. Tel. 03438-2878.

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING VOOR MILITAIREN. NR. 5 - MEI 1977 - 16E JAARGANG

Abonnementsprijs f 6,— per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Driebergen.

Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

- wisseling van de wacht
- Nederland kan ontwapenen
- Erna Braake – Drie is te veel
- Gewetensbezwaren

- Gaat de tactiek veranderen?
- Gezin gezien (deel 4)
- Sport: een kort geding?
- Macht en geweld

Vaste medewerkers

Karel Bloema
Bert van de Kamp
Jan Kooijman
Willy Lohmann
Leo van Opzeeland
Rien Robijns
Bert Vuijsje
Hans van Wissen

Op 1 mei is **Dolf Zoetebier** met pensioen gegaan, of beter gezegd „met UKW”, zoals dat in militaire kring heet. Graag had EGO hem bij die gelegenheid plaatsruimte gegeven om nog eens een blik terug te werpen: op ruim drie jaar hoofdraadsman en tevens directeur van het Coornherthuis en op de bijna tien jaren als raadsman in de krijgsmacht daaraan voorafgaand. Echter, vanuit de hem kenmerkende bescheidenheid voelde hij daar weinig voor en dat dienen we te respecteren. Geen levensbeschrijving dan ook hier, maar slechts het uitspreken van een diep gemeende dank voor het vele positief communicatieve werk dat hij deed in die dertien jaar in de krijgsmacht en met name de laatste jaren als hoofdraadsman met een niet optimale gezondheid. Mede daarom is het geen cliché hem, samen met zijn vrouw, nog vele jaren van welverdiende rust toe te wensen. Graag maken we in dit kader gebruik van de mogelijkheid om nog een

aantal veranderingen te melden. Eind vorig jaar gingen nog twee van de vijf „raadslieden van het eerste uur” (n.l. vanaf 1964) met UKW, en wel **Seine van de Belt** en **Jan Troost**. Van Van de Belt vindt de oplettende EGO-lezer regelmatig bijdragen in dit blad (ook in dit nummer), kenmerk van zijn blijvende betrokkenheid bij het werk van de humanistische g.v. Troost was naast raadsman in het rayon Utrecht ook plaatsvervangend hoofdraadsman. Zijn opvolger in dit rayon werd in november 1976 **Metske Dekkinga** (raadsman uit Seedorf) en deze werd door de raadslidengroep per 1 mei 1977 ook gekozen tot plv. hoofdraadsman.

En dan veranderde nog de **redactie van EGO**. Met het vertrek van Zoetebier (die ook de redactie van EGO voerde) in zicht, nam assistent-hoofdraadsman **Frank Spoelstra** al enige tijd het redactionele werk over, trok enkele nieuwe medewerkers aan en bereidde de instelling van een klein

redaktieteam uit de raadslidengroep voor. Voor de samenstelling daarvan wordt hier korthedshalve verwezen naar de linker bovenhoek van de voorpagina.

Reeds in de loop van 1976 werd de nieuwe hoofdraadsman/directeur Coornherthuis door de raadslidengroep aangetrokken, zij het dat de formele bekrachtigingen door resp. de Minister van defensie en het Humanistisch Verbond eerst enkele weken geleden plaatsvonden. En zo startte dan per 1 mei j.l. **Joos Sinke** in Driebergen in deze functies. De zo vroeg ingezette benoemingsprocedure maakte het mogelijk dat hij reeds vanaf november vorig jaar het raadsmanchap waarnam in het rayon Oost Brabant/Limburg, waar raadsman Van de Belt met pensioen was gegaan. Ego legde Sinke een aantal vragen voor om hem bij de lezers nader te introduceren.

Wisseling van de wacht een nieuwe hoofdraadsman en nog meer...

Wilt u eerst iets vertellen over uw levensloop en achtergrond?

Ja, om met dat laatste te beginnen: ik werd in Yerseke uit gereformeerde ouders geboren en dat ik dit zo met nadruk noem, heeft te maken met minstens twee punten die voor mijn verdere levensloop van grote invloed zijn gebleken.

Het eerste punt: Die sfeer van diep, maar ook sterk orthodox geloof, heeft me jaren lang begeleid tot het moment dat ik de kerk ging loslaten. Dat is trouwens geen „moment” geweest, maar een fase van diepe twijfel en strijd. Ondanks het feit dat ik uit die twijfel en strijd opdook als niet langer kerkelijk gebonden, ben ik nooit los gekomen van een levensbesef dat religieuze verwantschap heeft. Ik heb gemerkt dat ik nog steeds, en eigenlijk na bovenbedoelde twijfelfase steeds weer, in staat was en ben met mensen van andere overtuiging en levensbeschouwing voeling te houden. In de korte tijd dat ik als raadsman werkzaam was viel het mij op, dat het

een groot voordeel is om zelf in een bepaalde geloofstraditie te hebben gestaan, waar mijn kollega's geestelijke verzorging van kerkelijke achtergrond nu nog in staan. Ik hoop in de toekomst deze mogelijkheid tot kontaktlegging verder uit te kunnen bouwen.

Een tweede punt in verband met mijn gereformeerde afkomst is dat ik een tik van de molen heb gekregen op het gebied van het arbeidsethos. Als het waar is dat het Calvinisme een sterke invloed heeft gehad op de wijze waarop de aanhangers ervan hun aardse harde werken ter ere van God opvatten (de zgn. innerweltliche Askese), dan is zo'n opvatting ook op mij van toepassing geweest. En die werkt door, of je dat wilt of niet. De drang tot hard werken, en te weinig speels ook, heeft me nog altijd te pakken.

Daar zit nog iets aan vast: al jaren lang heb ik grote belangstelling voor alles wat met werken en organiseren te maken heeft. Ik studeerde dan ook af als bedrijfssocioloog, waarbij vragen van arbeidsmotivatie, personeelsbeleid, organisatiekunde en

organisatie-ontwikkeling mij boeiden en nog steeds in de ban hebben. Mijn eerste banen lagen trouwens op het terrein van personeelswerk en organisatie-advies-werk.

Intussen heb ik – dit even terzijde – al gemerkt dat ook binnen de krijgsmacht de aandacht voor personeelsbeleid en organisatie-ontwikkeling nog steeds toeneemt. Ik denk dat je er als geestelijk verzorger profijt van kunt hebben dat je van deze methodieken theoretische en praktische kennis hebt. Dan moet het ook mogelijk zijn de nieuwe ontwikkelingen en processen te kunnen volgen en helpen doordenken. Het zijn toch in niet geringe mate de organisatorische werkwijzen en veranderingen in de organisatiestructuur die grote invloed hebben op het al of niet welbevinden van de militair van hoog tot laag?

Mijn opleiding liep via MULO, lyceum, een kandidaats geschiedenis aan de Vrije Universiteit in Amsterdam en een doctoraal sociologie aan de Gemeentelijke universiteit van

Amsterdam naar een promotie in de sociale wetenschappen aan de Universiteit van Utrecht. Ondanks die wat uiteenliggende studies, loopt er wel een bepaalde lijn doorheen: belangstelling voor mensen, voor de historische en sociale situaties waarin mensen zich bevinden en voor maatregelen en mogelijkheden om aan menselijke situaties iets te doen. Waarschijnlijk ben ik dan ook niet per toeval in de afgelopen vijftien jaar terecht gekomen in personeels- en organisatie-werk, in vormingswerk, in onderwijs en praktisch management.

Welke mogelijkheden ziet u nu met deze verworvenheden in het werk als hoofdtraadsman?

Laten we eerlijkheidshalve beginnen met de zwakke kant. Met een nog slechts korte ervaring als raadsman zal ik erg hard moeten werken om inzicht te krijgen in het reilen en zeilen van dat grote bedrijf dat de krijgsmacht is. Toch heb ik destijds niet voor niks „ja” gezegd tegen deze baan. Het lijkt me namelijk erg boeiend, maar ook verre van gemakkelijk om, juist met mijn verleden, mee te gaan denken over de plaats en functie van de geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht. Gezien het feit dat ik geloof in ontwikkelingsprocessen van langzame aard, waarbij bezonnenheid een belangrijke kwaliteit is, wil ik me in de komende periode verder oriënteren ten aanzien van verschillende lopende vraagstukken waarmee de krijgsmacht geconfronteerd wordt en die voor de plaats en de functie van de g.v. van groot belang kunnen zijn.

Aan welke vraagstukken denkt u dan?

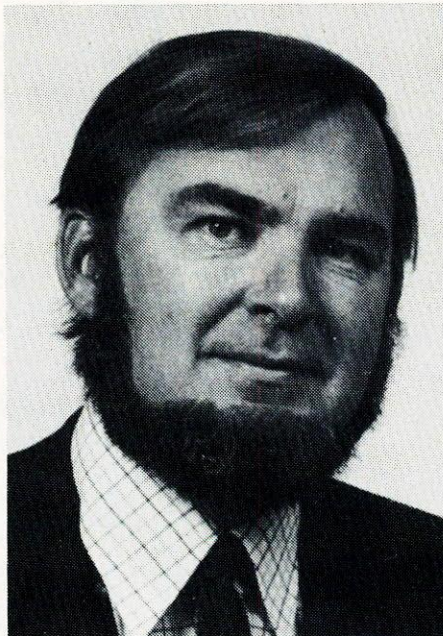
Eerst nog dit: Als je een baan bij de krijgsmacht aanvaardt, dan vind ik dat je, hoe moeilijk dat ook principieel is, er van uit moet gaan dat je die krijgsmacht als historisch gegeven en als verschijnsel in het heden, durft aanvaarden. En dat doe ik, al zit daar tegelijkertijd een levensgroot probleem aan vast: dat het ons, mensen, na eeuwen praktische en wetenschappelijke arbeid nog steeds niet is gelukt, om geweld, agressie, oorlog en oorlogsdreiging uit te bannen. Dat vind ik een kernprobleem. Een kernprobleem dat ons, militairen zowel als geestelijke verzorgers, in een ethisch-paradoxe situatie houdt (zie de defensienota van 1974). In die situatie wil ik staan met alle belemmering van dien. En vandaar uit ben ik bereid, in solidariteit met de mensen binnen die krijgsmacht, een bescheiden steentje bij te dragen.

Dan nu de vragen waar ik me in de komende periode verder in wil verdiepen.

Wat kan en moet de kwaliteit zijn van een geestelijke verzorging binnen een organisatie die zo sterk in beweging is en die zo sterk onder kritische aandacht van de burgermaatschappij is komen te liggen? Zit de g.v. nu in het beste spoor? Of niet? Wat betekent in dat verband voor de toekomst van ons werk de opvatting over g.v. die zojuist vertolkt is in de Stumik-nota „Krijgsmacht in Verandering?” Hoe werken dienstplichtbeleid en de kwaliteit van de g.v. op elkaar in? Welke plaats kan het vormingsaspect hebben, optimaal gezien, binnen de andere methoden van

g.v.? Hoe hanteert de g.v. de spanning tussen solidariteit met de mens binnen de krijgsmacht en de uiteindelijke doeleinden van een krijgsmachtorganisatie? Welke bijdrage kan en moet de g.v. leveren aan het fundamentele gesprek over het vraagstuk van oorlog en vrede? Welke mate van activiteit is juist op dat punt geboden? Hoe verloopt het proces van vermaatschappelijking van de krijgsmacht en welke gevolgen, vooral, zitten hieraan vast voor het menselijk functioneren binnen de krijgsmacht?

Deze opsomming van vragen is zeker niet compleet, maar op dit moment vind ik het belangrijke aandachtspunten, waarvan ik me niet zo gemakkelijk zal losmaken. Ik denk trouwens dat dat voor de gehele geestelijke verzorging geldt en ik heb begrepen dat dat ook zo wordt gezien. Ik zou namelijk graag willen aansluiten bij de ontwikkeling die nu op gang gekomen is: dat het – overigens voor ieder met behoud van eigen binding en identiteit – mogelijk blijkt op diverse gebieden als geestelijk

verzorgers van verschillende herkomst samen te werken. Met in de eerste plaats een doelmatiger pakket aan dienstverlening. Begrijp me goed: niet met de bedoeling dat er een smeltkroes van geestelijke oriëntaties ontstaat, maar wel met de mogelijkheid te ontdekken dat er, ondanks de achterliggende verschillen, soms op inhoudelijk, maar zeker op zakelijk en organisatorisch vlak gemeenschappelijke belangen liggen, die soms ook gezamenlijke verdediging behoeven!

Ziet u daarvoor al aanknopingspunten in de praktijk?

Ja, vormen van samenwerking zijn er in ieder geval op plaatselijk of regionaal terrein; tussen de drie vormingscentra voor militairen en tussen de hoofden van dienst van de Joodse, Rooms-Katholieke, Protestantse en Humanistische geestelijke verzorging. Ik ben zeker van plan om naar vermogen aan die samenwerking ook mijn bijdrage te leveren.

Een punt is ook, dat ik vrees dat de

bijdrage van de g.v. naar kwantiteit en kwaliteit in de nabije toekomst op de proef zal worden gesteld. In de eerder genoemde Nota „Krijgsmacht in Verandering” wordt b.v. gesteld: „De behoefte aan geestelijke verzorging is in vredestand op zichzelf problematisch”. In de toelichting en vraagstelling bij deze zin staan diverse vragen en twijfels van de auteurs van de Nota. Dat is, naar mijn mening, een dringend signaal voor de geestelijke verzorging als totaal. Een signaal dat alle aandacht en bezorgdheid behoeft!

Heeft u verder nog bepaalde verwachtingen of wensen t.a.v. het komende werk?

Ja, eerst een persoonlijke: dat ik voor het vervullen van deze functie voldoende spirit mag blijven houden. Het is een baan met een groot netwerk van kontakten en het vraagt veel van je vermogen tot denken, handelen en improviseren. Ook een zakelijke wens: dat ik hoop dat binnen de krijgsmacht zelf en ook in brede lagen van de bevolking de discussie over de vermaatschappelijking van de krijgsmacht voortgang vindt. Maar dan wel met een grote mate van bezonnenheid van alle betrokkenen. Aan kreten en schone leuzen heb je bij massale reorganisatie-processen niets. Geplande verandering vraagt een grote mate van geduld en ook voor de grote verwevenheid van mensen, middelen, structuren en opvattingen. En vanzelfsprekend om aandacht voor het uiteindelijke doel waarvoor een krijgsmacht bestaat. Wie er één element uitlicht, bijv. het element structuurverandering, en de rest verwaarloost in zijn beschouwing of kritiek, getuigt m.i. van grote kortzichtigheid. Hetzelfde geldt voor het te uitsluitend mikken op gedragswijzen binnen de krijgsmacht zonder oog te hebben voor historisch gegroeide doelen, structuren, middelen en opvattingen. Hoewel mijn inzicht in de krijgsmacht nog verder moet rijpen, denk ik dat het een juiste veronderstelling is dat wetmatigheden en ervaringen van reorganisaties elders, ook hier van toepassing zijn. De prijs die je voor dit geloven in de procesmatige weg moet betalen is inderdaad geduld, en kritiek van diegenen die dat geduld niet kunnen of willen opbrengen. Welnu, dat moet dan maar!

Nederland kan ontwapenen*

De Nederlandse minister van Financiën, dr. W. F. Duisenberg is in 1965 gepromoveerd op een proefschrift over de „Economische gevolgen van ontwapening”. Volgens de Groningse professor mr. B. V. A. Röling, een van zijn promotors, levert het onderzoek van dr. Duisenberg enkele inzichten op, die kunnen helpen dat de weerstanden tegen ontwapening bij economische belangengroepen afnemen.

Toch is minister Duisenberg niet in de eerste plaats met zijn onderzoek begonnen uit verontrusting over de bewapening in Nederland en de wereld. Het is eigenlijk niet meer dan toeval dat de minister, destijds wetenschappelijk medewerker aan de universiteit, dit onderzoek heeft gedaan. Aanvankelijk wilde hij op een ander onderwerp promoveren. Toen zijn voorbereidingen reeds gevorderd waren, kwam hij tot de ontdekking dat een Fransman, de huidige premier Raymond Barre, met hetzelfde bezig was.

„In die tijd”, aldus minister Duisenberg, „was er nogal belangstelling voor de economische gevolgen van ontwapening. Prof. Röling wilde iemand over dat onderwerp een boek laten schrijven in de serie „Polemologische Studiën”, die destijds door het Polemologisch Instituut werd uitgegeven. Omdat ik 'niks te doen had', vroeg men mij daarvoor. En ik moet zeggen dat ik dat graag heb aangenomen, omdat ik het een interessant onderwerp vond. Toen het werkstuk af was, vond men dat het best als proefschrift kon gelden, als ik het onderwerp nog een beetje zou uitdiepen. Dat heb ik toen gedaan en in negen maanden was mijn proefschrift klaar.” Een jaar later promoveerde minister Duisenberg.

Akademisch

De belangstelling van de minister voor

* Overgenomen uit *Vredesopbouw*, maandblad voor vredesvraagstukken, januari 1977, jrg. 14, nr. 1.
Uitgave van de Stichting Vredesopbouw, Parkstraat 9, Utrecht, tel. 030-316925.
Abonnementsprijs f 18,— per jaar (studerenden f 14,—).

het onderwerp en de vraagstelling was, zo zegt hij, academisch. Het ging hem er vanuit een algemene belangstelling om wat er met de economie zou gebeuren, wanneer ons land in korte tijd zich volledig zou ontwapenen. Zijn konklusie in 1965 luidde (in onze eigen woorden) dat volledige ontwapening binnen een tijdsbestek van zo'n jaar of drie voor de economie best te overleven zou zijn mits er een aantal maatregelen genomen zouden worden, om de gevolgen op te vangen. In 1965 hadden wij nog niet gehoord van een oliecrisis. Er was volop werk en elk jaar was er ruimte voor een royale loonstijging. Dat is nu anders en daarom leek het ons van belang, de minister te vragen wat hij nu voor gevolgen ziet, indien ons land zou ontwapenen. Volgens minister Duisenberg zijn de gevolgen van zo'n stap voor onze economie nog steeds te overkomen, maar er zou wel meer tijd voor nodig zijn, mocht de stap naar ontwapening door ons land ooit gezet worden.

„De verstremgeling van de Nederlandse economie met defensie is sinds 1965 niet toegenomen. Maar we hebben nu veel meer te maken met structurele problemen in verschillende sectoren. Neem bijvoorbeeld de scheepsbouw in Nederland. Wij hebben kort voor Kerstmis bekend gemaakt dat een toekomstige order voor een aantal standaard-fregatten naar voren gehaald kan worden. Daarmee kunnen wij de problemen van de scheepsbouw iets verlichten. Als algehele ontwapening zou betekenen dat er geen fregatten meer besteld zouden worden, dan zouden de moeilijkheden in de scheepsbouw nog groter zijn. Gegeven dit soort structurele problemen moet ik nu wel met een voorzichtiger konklusie komen dan in 1965. Er zouden thans omvangrijker tegenmaatregelen moeten worden genomen.”

De defensiebegroting bestaat voor ongeveer zestig procent uit loonkosten. Bij algehele ontwapening zouden die kosten doorgaan, misschien niet langer onder het hoofdstuk defensie, maar dan onder een ander begrotingshoofdstuk. Veertig procent, dat nu voor de aankoop en onderhoud van materiële wordt gebruikt, zou vrijkomen. „Men zou dan bijvoorbeeld niet meer fregatten maar daarvoor in de plaats veerponten bouwen”, zegt minister Duisenberg. „Er zullen zich bij zo'n omschakeling wrijvingsverschijnselen voordoen, maar mits voldoende geplanned, zijn die ook nu nog te beheersen. Een andere tak van industrie die getroffen zou worden is de textielindustrie, waar men gespecialiseerd is op uniformen. De vraag is of zo'n industrietak zich kan omschakelen, gezien de moeilijkheden waar zij in verkeert. Vergeleken bij tien jaar geleden zou bij een ontwapening het aksent nu veel meer moeten vallen op het herstrukturingsbeleid, het opzetten van totaal nieuwe activiteiten. Maar de tijd heelt alle wonden, ook deze.”

Plafond

Voor het defensie beleid van ons land is niet de minister van financiën de eerst verantwoordelijke. Wel heeft de huidige minister van financiën een dikke(re) vinger in de pap bij de bepaling hoe het geld dat voor de defensie beschikbaar is wordt gebruikt. Vroeger werd gewerkt

met begrotingsplafonds van vier jaar. Wanneer het plafond eenmaal vastgesteld was, dan was de minister van financiën verder praktisch zijn invloed op de besteding van dat geld kwijt. Tegenwoordig gaat dat anders. Er is in 1974 een langlopend plan opgesteld, de defensienota. Voortdurend zal daarin echter bijgesteld moeten worden.

Als voorbeeld wijst minister Duisenberg op het NAVO-plan voor de invoering van een laagvliegend radarsysteem. Nederland heeft toegezegd mee te doen aan het voorbereidend onderzoek voor dit systeem, hetgeen een bijstelling van het budget vereist.

De betrokkenheid van de minister van financiën blijkt ook uit zijn lidmaatschap van de defensieraad, waar naast de minister van defensie en die van buitenlandse zaken ook andere ministers zitten. Sedert de afschaffing van het zogenaamde defensie-plafond is er een veel grotere betrokkenheid van het ministerie van financiën, ook bij afzonderlijke beleidsbeslissingen van de minister van defensie, zoals dit ook bij andere begrotingen gebeurt.

Zou u voor een grotere rol van kernwapens zijn, indien dat goedkoper zou zijn?

„Nee. Vaak zijn dingen goedkoper. Maar het overheidsbeleid is vaak het afwegen van meer dan twee of drie doelstellingen tegelijkertijd. Er zijn veel overheidsstaken denkbaar die je op een andere manier goedkoper kunt doen. Maar dan komen soms weer andere doelstellingen in het gedrang. Denk aan het milieu. Je zou bepaald goedkoper energie kunnen voortbrengen, en daar het milieu bij verpesten. Dus kiezen we dan toch de duurdere weg. Kernwapens kunnen ook goedkoper zijn, maar uit andere overwegingen van nationale en buitenlandse politieke aard kan dat volstrekt verwerpelijk zijn. Het is niet zo dat de minister van financiën alle mogelijkheden op een rij zet en dan altijd de goedkoopste oplossing kiest.” Naar buiten toe lijkt het wel eens alsof de structurele moeilijkheden in onze economie de regering niet alleen er toe brengen de civiele kant van onze economie met financiële impulsen aan te zwengelen, maar ook de uitgaven voor defensie verder op te schroeven. Minister Duisenberg bestrijdt deze veronderstelling. „We doen op het moment, meer dan tien jaar geleden, ons best, buitenlandse orders naar ons land te krijgen, maar we proberen niet speciaal militaire orders te krijgen. Als een land als Indonesië eenmaal besloten heeft een aantal korvetten voor zijn marine te laten bouwen, hebben wij liever dat ze in ons land gebouwd worden dan in Japan of Zuid-Korea. In de besluitvorming in het kabinet is de economische situatie ten aanzien van de defensieinspanning echter niet bepalend.”

Theo van den Hoogen
en Aldert Schipper

BOEKEN & BROCHURES

BOEKJE OPEN OVER DIENSTPLICHT

Onder deze titel verscheen een boekje van het Landelijk Bureau Vormingswerk Jonge Volwassenen. In vier hoofdstukken 1. De tijd tot je dienstdag, 2. In en na de dienst, 3. Vrijwilligers- en beroepsleger, 4. Vragen rond het leger wordt veel praktische informatie gegeven over rechten, plichten en mogelijkheden tijdens de dienst. Ook komen uitstel, vrijstelling, dienstweigering en de consequenties daarvan aan de orde, evenals theoretische en politieke kwesties en de standpunten daarover van de belangrijkste politieke partijen in Nederland. Tot slot een overzicht van alle adressen waar hulp en advies te verkrijgen is over bovengenoemde zaken. Voor f 4,90 te bestellen bij het Landelijk Bureau VJV, Mariahoek 1a, Utrecht, tel. 030-333325.

Ondernemingsraden

Sjaloom heeft een boekje uitgebracht waarin Jaap Roëll de ontwikkelingen van de ondernemingsraad gedetailleerd op een rijtje zet. Roëll schetst eerst in het kort de geschiedenis van de arbeidsverhoudingen in ons land sinds 1945, de veranderingen in de zestiger jaren en de verschuiving van harmonie-naar coalitiemodel. Vervolgens beschrijft hij de konkrete ontwikkeling van de ondernemingsraden aan de hand van de verschillende wetten op de O.R. en het nu voorliggende wetsontwerp. In een apart hoofdstuk worden de ideeën die bij verschillende organisaties leven over de O.R. geïnventariseerd en besproken. Het boekje over de ondernemingsraden kost f 6,— en is te bestellen bij Sjaloom, De Vork 2 Odijk (postgiro 1334).

Derde Wereld

Welvaart en welzijn moeten in de wereld rechtvaardiger worden verdeeld. Hoe komt het dat er grote verschillen in rijkdom zijn? Hoe komt het dat gelijke kansen voor iedereen nog geen werkelijkheid zijn geworden? Helpt hulp voldoende of moet de structuur van de internationale economische orde worden veranderd? De brochure „Een kwestie van verdeling” gaat in op deze problematiek en schetst de ontwikkelingsfilosofie en samenwerkingspraktijk van Nederland. De rijk geïllustreerde brochure is gratis verkrijgbaar bij de Voorlichtingsdienst Ontwikkelingssamenwerking, Plein 17, Den Haag.

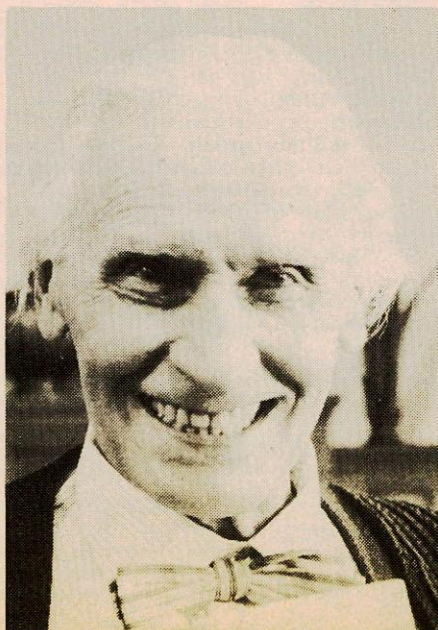
Fritz Rasp, inmiddels overleden, speelt de rol van Gustav, die Lina bij haar vermetele plannen terzijde staat.

Lina op Sardinië, waar zij aan een echte familie-maaltijd deelneemt.

Uit Duitsland importeerde de directie van het uitstekende Amsterdamse bioscoopbedrijfje „The Movies” een film, die het regie-debuut was van Bernhard Sinkel, en waarmee deze jonge regisseur direct de aandacht op zich vestigde tijdens het filmfestival van 1975 in Berlijn. „Lina Braake” handelt over een oude vrouw, die op 81-jarige leeftijd, uit haar woning, die eigendom is van een grote bankinstelling, wordt gezet, ondanks bindende afspraken van de directie. Zij probeert verhaal te halen, maar begint weinig tegen de bureaucratische houding van de „heren van de bank”. Begrip vindt ze alleen bij haar kapster, maar die kan verder toch ook weinig voor haar doen. Lina moet naar het bejaardentehuis.

Zij wordt daar ondergebracht op de kamer van een hoogbejaarde tweeling, wat haar dubbel zwaar valt omdat ze al jaren gewend is alleen te leven. De directeur van het instituut is een wat karikaturaal neergezette figuur, die zijn bewoners meer behandelt als kleine kinderen dan als volwassen mensen. Lina wordt aardig opgevangen door ene meneer Hürtlein, een man die zijn leven lang in het bankwezen werkzaam is geweest en wegens onregelmatigheden bankroet verklaard, waar hij niet onder gebukt gaat. Hij brengt Lina de regels van het huis bij, maar verguldt tegelijk de pil door haar uitermate hoffelijk en voorkomend te behandelen. Met het manusje-van-alles in het tehuis, Jankovsky, kan Lina het ook onmiddellijk goed vinden. Toch lijkt ze aanvankelijk niet opgewassen tegen de ingrijpende veranderingen in haar leven: we zien haar een paar keer verdoold door het grote huis lopen, dan ligt ze opeens in bed en vertelt de dokter aan de directeur, dat Lina aan ouderdomsdepressie lijdt. Haar lakonieke taaheid lijkt het toch te moeten afleggen tegen haar eenzaamheid. Haar toegewijde Gustav Hürtlein echter zoekt haar aan haar ziekbed op, brengt haar het vier minuten gekookte eitje, waar ze altijd zo naar verlangt, en vraagt: „Is er dan niets meer dat u nog te doen hebt? Geen enkele rekening meer te vereffenen in dit leven?” Die woorden blijken het levenselixir dat Lina nodig heeft: na een dag of wat ontvangt ze, rechtop in bed, stralend de bloemen die Jankovsky haar komt brengen, en kort daarop scharelt ze bij een fietsenmaker onderdelen bij elkaar, waar de handige huisknecht een prima driewieler voor haar van maakt. Lina heeft een rekening met de bank te vereffenen, en dat gaat ze doen ook.

Lina Braake laat zich niet kisten

Samen met Gustav Hürtlein, die ze haar ervaringen heeft verteld, zet ze een waterdicht plan op touw om de bank die haar zo heeft benadeeld, op te lichten. Ze gaan een film zien om de bewegingen van een geraffineerde dame goed onder de knie te krijgen, Lina laat zich bij haar oude trouwe kapster opmaken en ze schaft zich chique kleren aan. In die outfit opent ze eerst een rekening, die ze regelmatig gebruikt door er zelf geld op te storten (haar spaargeld, vermeerderd met het bedrag dat ze van een louché antiquair die het bejaardentehuis frequenteert, voor haar enige bezit, een antiek kistje, heeft gekregen). Op die manier krijgt de bank de indruk dat ze haar rekening op een betrouwbare manier gebruikt. Dat is nodig om als kredietwaardig te worden beschouwd. Lina wil namelijk een persoonlijke lening sluiten (die zij uiteraard nooit van plan is terug te betalen).

Met haar enthousiaste achterban, Gustav Hürtlein en Jankovsky, lukt het haar om een flink bedrag op te nemen. Dan reist Lina met dat geld naar Sardinië. Haar kapster heeft een Italiaanse bediende, met wie Lina zich zeer verwant voelt, omdat hij op allerlei manieren wordt gediscrimineerd, net als Lina zelf. Deze man heeft geld nodig om een boerderij te kopen, dan kan hij weer naar zijn land terug. Het lijkt Lina een aardig levensdoel om die boerderij te kopen met het geld, dat ze de perfide bankinstelling afhandig heeft gemaakt. We zien haar op de boot, later aan wal, afgehaald door de broers van haar Italiaanse vriend, nog later met diens uitgebreide familie in de buitenlucht aan een copieuze maaltijd. Ze fietst op haar driewieler rond op het eiland, koopt de boerderij en is gelukkig. Tot ze door twee gendarmen wordt opgehaald, en teruggezonden naar Duitsland. Dan blijkt dat Lina's leeftijd voor één keer in haar voordeel werkt: omdat ze al zo oud is, wordt er geen strafvervolgning tegen haar ingesteld: ze mag gewoon weer terug naar haar tehuis. De tweeling is inmiddels overleden, zodat ze een kamer voor zich alleen heeft. Met Gustav mijmert ze wat na over haar avontuur: „En we gaan er volgend jaar samen heen”, zegt ze erbij. De kijker weet, dat Lina dat niet haalt: ze zit tegen het einde van de film in een leunstoel, met een deken over de knieën: typisch een vrouw die die stoel waarschijnlijk nooit meer uitkomt. Maar misschien is dat niet eens zo erg: ze heeft haar daad volbracht en het onrecht, haar aangedaan, gewroken. De rol van Lina Braake wordt werkelijk prachtig gespeeld door de toen 82-jarige Lina Carstens: ze is zó levensecht als ze in verwarring voor twee liften staat, die tegelijk opengaan, als ze hollend moet oversteken omdat groen altijd weer zo gauw rood wordt, als ze met haar tasje in haar hand, nergens haar draai kan vinden in het nieuwe onderkomen. Opeens krijg je begrip voor oude mensen, als je deze actrice bezig ziet. Haar tegenspeler Fritz Rasp was ten tijde van de opnamen 84 jaar, en is onlangs overleden. Ook deze acteur verdient een posthuum applaus voor de innemende manier waarop hij de fiere oude Gustav speelt. Lina Braake is typisch een arthouse film, een film voor het kleine circuit. Maar wat een film! Daar krijgt u tien wide-screen producties over de meest indrukwekkende veldslagen of legendarische liefdesdrama's voor van me cadeau!

Leo van Opzeeland

Het begon die gedenkwaardige week met „A star is born". Een groots opgezet schouwspel dat maanden voorpubliciteit achter de rug had, waar belangwekkende sterren als Barbara Streisand en Chris Christofferson in meespelen, een beproefd verhaal, dat al eerder verfilmd was geweest, toen met Judy Garland en James Mason in de hoofdrollen. Het debuteert als co-producent van Barbara's vriend Jon Peters, die de wereld wel eens even wat zou laten zien. En wat zag de wereld? Een verlopen Christofferson, die zijn rol beslist niet waar kon maken, een Streisand die zonder blikken of blozen de meest banale teksten uitsprak en stuitende scènes speelde in afschuwelijke kleren, in een film die helemaal om haar was heengebouwd. Als ze zong was ze nog steeds fantastisch. Verder viel de film gewoon tegen.

Enfin, niets aan de hand, dat kan gebeuren. Op naar de nieuwste Bogdanovich, „Nickelodeon". Een prima span in de hoofdrol, die we ook al in „Paper moon" samen hadden gezien; Ryan O'Neal en zijn dochter Tatum. Nieuwkomer (nouja, tamelijk nieuw voor ons dan) Burt Reynolds in een aardige bijrol. „The last picture show" in het

Ryan O'Neal, met hoed en bril, in een benarde situatie tijdens „Nickelodeon."

Barbara Streisand, zingend altijd goed voor een warm applaus, verder duidelijk op de verkeerde weg in „A star is born."

Drie is te veel

KORT EN GOED

De verschrikkelijke man uit Säffle

Bo Widerberg verfilmde één van de beroemde romans van het Zweedse schrijvende echtpaar Sjöwall-Walhöo. Het verhaal handelt over een man, die wraak neemt op een hoge politie-functionaris door eerst hem (op zeer bloedige wijze: u bent gewaarschuwd) om te brengen in zijn ziekenhuisbed, en vervolgens alles wat een uniform draagt met een machinegeweer neer te maaien vanaf het dak van een groot gebouw. Op indrukwekkende manier worden de politie-acties om de man te overmeesteren, getoond. Heel aannemelijk spel van de hoofdfiguren.

l'Affiche rouge

Voor 't eerst vertoond op het Rotterdamse filmfestival en meteen van alle kanten

bejubeld, „l'Affiche rouge" van de in Marokko geboren Franse regisseur Frank Cassenti. Een soort documentair gemaakt verslag over een verzetsgroep die in 1944 door de Duitsers werd gefusilleerd. De leden van de groep waren allen immigranten, die in Frankrijk hun aandeel in de strijd tegen de Duitse bezetting hadden geleverd, en voor het vuurpeloton „Vive la France" riepen, al had elk van hen een ander vaderland.

Silver Streak Express

Spannende en tegelijk amusante film van Arthur Hiller, met in de hoofdrol Gene Wilder, al eerder in deze kolommen bejubeld wegens zijn aandeel in „Young Frankenstein" en „Sherlock Holmes' smarter brother". Een zeer levendig verhaal, dat zich voor een groot deel in de voortrazende trein, maar ook veel daarbuiten afspeelt. Jill Clayburgh lijkt, met haar rol van Carole Lombard in „Gable en Lombard" en vlak er achteraan haar aandeel in deze aardige film, in de lift te zitten.

L.v.O.

achterhoofd. Wat gebeurt echter? Bogdanovich gaat op de lollige toer, en dat net nu we „What's up, Doc?" een beetje vergeten waren. Nu is er niets tegen een lollige toer, maar wel als die te lang duurt en je steeds groter heimwee krijgt naar de onbedorven Tatum uit „Paper moon", die in deze film meer een soort fac-Tatum is geworden, een mal wijfje wier rol verder onduidelijk blijft. Haar pa is al helemaal door de glamour aangevreten, eigenlijk alleen echt acceptabel in de vechtsceën met Burt Reynolds, en dan nog omdat dat zo'n aardige tegenspeler is. De film handelt uitermate warrig over de eerste jaren van de stomme film, wanneer eigenlijk iedereen per toeval de business in kan rollen. Wel met kennis van zaken in elkaar gezet, maar toch om eens even flink te slikken voor wie met te hoog gespannen verwachtingen ging kijken.

Goed, nog niets aan de hand, we hadden „The last tycoon" nog voor de boeg. Verhaal van Scott Fitzgerald, script van Harold Pinter, regie in handen van Elia Kazan, productie bij Sam Spiegel, in de hoofdrollen Robert de Niro, Robert Mitchum, Jack Nicholson, Jeanne Moreau, kleinere rollen van Tony Curtis en Donald Pleasance. Dat is handenwrijvend achterover zakken, waar of niet? Hoe komt het dan dat je na een half uur wat ongemakkelijk gaat verzitten, na drie kwartier gaat denken „ben ik nou gek...?" en na een uur weet dat je niet gek bent, maar dat je gewoon naar een hele vervelende film zit te kijken? Drie gevallen van jammer in één week, dat is te veel. Van nu af aan verwacht ik niets meer, dan valt alles misschien mee!

Mijn vorige artikel (in het februari-nummer van Ego getiteld: HET GEWETEN EN DE DIENSTPLICHT) eindigde met een vraag, de aanzet tot een antwoord en de belofte daar in een volgend artikel uitvoeriger op terug te komen. Nu wil ik trachten die belofte in te lossen.

Waar ging het om?

Dienstplichtigen, die een beroep doen op de wet gewetensbezwaren moeten, zoals men weet, nog altijd voor een commissie van advies verschijnen om hun schriftelijk ingediende bezwaren tegen de vervulling van de militaire dienst mondeling toe te lichten en te verdedigen. Daarna brengt de commissie advies uit aan de minister van defensie of de gewetensbezwaarde wel of niet voor erkenning in aanmerking kan komen.

Ik heb al vaker betoogd, dat deze commissie voor een onmogelijke taak staat en daarom moet verdwijnen.

Gewetensbeslissingen zijn in hun diepste kern niet vatbaar voor redelijke verantwoording. In wezen kan de gewetensbezwaarde dan ook niet meer

doen dan het klassieke voorbeeld van Maarten Luther navolgen en zeggen: „Hier sta ik, ik kan niet anders”. Al of niet gevolgd door het: „God helpe mij”.

Wie gewetensbezwaarden wil respecteren en werkelijk recht wil doen, zal ze op hun woord en hun eerlijke gezicht moeten geloven.

Wordt daarmee de deur dan niet wagenwijd opengezet voor allerlei soorten misbruik? Natuurlijk niet, want ze moeten vijf maanden langer dan de militaire dienst zou duren vervangende staatsdienst verrichten. En dat is toch een voldoende waarborg voor de ernst van hun bezwaren?

Botsing met vereniging van dienstweigeraars

Zover was ik de vorige keer en juist op dit punt wordt mijn weg gekruist door die van de Vereniging van Dienstweigeraars, die juist protesteert tegen die vijf maanden langer. Zij vindt dat een onduldbare discriminatie van de gewetensbezwaarde. „Waarom”, zeggen de dienstweigeraars, „geen alternatieve dienstplicht onder dezelfde voorwaarden (behalve dan de specifiek militaire, en van gelijke duur als de militaire, zodat men vrij kan kiezen tussen de militaire of een andere vorm van staatsdienst?”) Mijn antwoord was toen: „Nee, dat kan niet!” Wie dat bepleit, heeft zich beslist niet gerealiseerd, hoeveel narigheid we ons met de uitvoering van dit idee op de hals zouden halen. Zoveel, dat het geheel buiten verhouding zou staan tot de grootte van het onrecht, dat nu een duizendtal dienstweigeraars wordt aangedaan.

De alternatieve dienstplicht

Maar het zou toch prachtig zijn zo'n vrije keuze? En dan natuurlijk als tegenhanger van de militaire dienst geen nutteloze bezighouding, die alleen maar tot doel heeft het beroep op de wet gewetensbezwaren zoveel mogelijk af te schrikken. Nee, zinvolle taken, waar enige voldoening en arbeidsvreugde aan valt te beleven, in de sociale en culturele sfeer of bijv. ten behoeve van de milieubescherming. Een veelvormige sociale dienst dus, die door de liefhebbers ook als militaire dienst vervuld kan worden. Precies het

Gewetensbezwaren

Vervangende staatsdienst

Sociale dienstplicht

VERVANGENDE DIENSTPLICHT

omgekeerde van wat we nu hebben. Wat de regel was wordt uitzondering, wat uitzondering was wordt regel.

Een geweldige uitbreiding

Wat betekent in de eerste plaats een geweldige uitbreiding vergeleken bij nu. Ten behoeve van de militaire verdediging – waartoe volgens onze grondwet alle manlijke Nederlanders, voorzover geschikt, kunnen worden opgeroepen – wordt niet meer in werkelijke dienst geroepen dan beslist nodig is. Nu tussen de 30 en 40% van een jaarlichting jonge mannen, zo'n 40.000 man in totaal.

Als het plannetje van hierboven echter door zou gaan, is er geen enkel argument meer aan te voeren om niet *alle mannen en alle vrouwen* van 18, 19 of 20 jaar tot bijv. een jaar sociale staatsdienst te verplichten. Dat vrouwen niet meer vrijgesteld zouden worden spreekt vanzelf. Maar ook mensen, die nu afgekeurd worden voor militaire dienst, kunnen best andere staatsdienst doen. Vrijstelling zouden ze misschien als een grievende vorm van discriminatie ervaren.

Met een wat ruwe schatting kom ik zo toch wel op een 200.000 dienstplichtigen per jaar. Daarvan moeten dan 40.000 ter beschikking komen van de krijgsmacht. Wie moeten dat worden? Vrijwilligers? Beseft men wel, dat dit een zeer bepaalde selectie zal zijn, met dezelfde bezwaren als verwacht kunnen worden bij de instelling van een vrijwilligersleger?

Blijven nog over 160.000 voor wie zinnige taken moeten worden gezocht. Taken, die onze economie niet mogen verstoren en de vrije arbeidsmarkt niet. Tot iedere prijs zal men leegloop en verveling moeten vermijden en men zal op één of andere manier onwilligen moeten dwingen, want net zo min als in de militaire dienst nu kan men het ontslag aanwenden als de bekende stok achter de deur. Er zal dus iets moeten komen wat lijkt op het huidige straf- en tuchtrecht in de krijgsmacht.

Een nieuw ministerie enz. ...

Een deel van die mensen zal vermoedelijk te werk gesteld worden in ziekenhuizen en de bejaardenzorg. Goed, laten we aannemen, dat negen van de tien sociaaldienstplichtigen dat met liefde en plezier zullen doen ten behoeve van de zieke of bejaarde medemens. Maar wat met die één op de tien, die het doet vanwege die stok achter de deur? Dat is in het leger geen probleem. Daar lijdt niemand onder. Arme zieken en bejaarden echter, die overgeleverd worden aan onwilligen. Laten we hopen, dat met goede controle en prima organisatie dat voorkomen kan worden. Daar zal een reusachtig apparaat voor nodig zijn: een nieuw ministerie, een minister, staatssecretarissen, een secretaris-generaal, kortom een hele ambtelijke hiërarchie en misschien zelfs een eigen politie en justitie zoals nu defensie er op na houdt. Wat een soesa. Dat is het bestrijden van een kwaad met een duizendvoudig groter kwaad; schieten met een kanon op een mus, wat zeg ik. ... op een mug!

Maar toch!

Is daarmee het laatste woord over de sociale dienstplicht gesproken? Lange

tijd heb ik dat wel gedacht. Daar ben ik nu echter niet zo zeker meer van. Er doet namelijk een nieuw probleem op, overigens zo oud als de wereld, dat ons binnen niet al te lange tijd wel eens kon dwingen toch een soort sociale dienstplicht in te stellen. Dat is de eerlijke verdeling van het *domme vieze en vervelende werk* in de samenleving (hier verder kortweg aangeduid als DVV-werk) en wel als de logisch noodzakelijke aanvulling op het streven naar een betere, dus gelijkmatiger verdeling van kennis, macht en inkomen.

In alle tijden tot op de dag van vandaag werd dat DVV-werk, waar men ook het soldatenhandwerk onder mag rangschikken, vanzelfsprekend toebedeeld aan de mensen zonder kennis, macht en dus heel weinig inkomen.

Toegegeven, er wordt door de automatisering heel veel DVV-werk overgenomen door machines. En dat is een goed ding, alle romantische bespiegelingen over grootvaders tijd ten

spijt. Naar mijn mening moeten mensen met hun handen en voeten niet doen, wat ze door gebruik van hun hersenen kunnen vermijden. Maar voorlopig zal er nog heel wat DVV-werk overblijven en vermoedelijk nieuw ontstaan. Dat zal gedaan moeten worden.

Door de uitbreiding van de leerplicht/het leerrecht voor iedereen, de democratisering van de macht en de nivellering van de inkomens, zullen steeds minder mensen zich geroepen voelen hun leven te wijden aan het DVV-werk. Dat is begrijpelijk.

Voorlopig redden we ons nog door nieuwe mensen zonder kennis, macht en inkomen uit minder bedeelde landen hier naar toe te halen om onze rommel op te ruimen.

Maar of dat op den duur de oplossing is valt te betwijfelen. We zullen het zelf wel weer moeten doen en dan kan een algemene sociale dienstplicht wel eens de enig mogelijke oplossing zijn. En dan is de grief van de gewetensbezwaarden tegelijk uit de wereld.

Seine van de Belt

Gaat de tactiek veranderen?

Wat is tactiek? Sommigen doen er een beetje geheimzinnig over. Alsof het iets is dat gewone stervelingen toch boven de pet gaat. Maar elke militair – ook in de lagere rangen – heeft er mee te maken.

Tactiek is de manier waarop door militairen wordt gevochten. De manier waarop het bataljon, de compagnie of het peloton wordt ingezet. Zelfs binnen het peloton kan worden gesproken over tactiek. Bijvoorbeeld of je een rechtstreekse aanval doet of een omtrekkende beweging maakt, of je een bepaalde stelling stug blijft verdedigen of dat je een verdragend gevecht levert door telkens een klein stukje achteruit te gaan.

Er wordt wel eens onderscheid gemaakt tussen de „kleine” tactiek en de „grote” tactiek. Bij de grote tactiek gaat het om de manier van optreden van hele legerkorpsen en legers.

Hoewel in elke gevechtssituatie een andere tactiek kan worden gevoerd, zijn er toch ook bepaalde systemen in de gevechtsvoering die „de tactiek” worden genoemd. Dat wil zeggen: het beste gebruik van de middelen, van de beschikbare tanks, infanterie en kanonnen.

Bij de huidige tactiek ligt de nadruk op de tanks, waartegen het beste kan worden opgetreden met andere tanks.

Nieuwe tactieken

Daarin schijnt langzamerhand een verandering te komen. Er zijn nieuwe wapens in aantocht (sommige zijn er al) die erg effectief zijn tegen tanks. Tegen een verdediger die over zulke wapens

beschikt is het aanvullen met tanks een riskante zaak. Als de infanterie, de artillerie en de vliegtuigen voor de grondsteun beschikken over wapens waarvan bijna elk schot een treffer is, zal de tank zijn overheersende rol verliezen.

We kunnen dan zeggen dat door de invoering van zulke nieuwe wapens ook de tactiek zal veranderen. Het zal in de toekomst misschien niet in de eerste plaats meer gaan om op-en-neer-golvende gevechten van tanks, maar het zou kunnen zijn dat de NAVO en het Warschau Pact allebei zijn uitgerust met nieuwe precisiewapens. Dat zou wel eens kunnen betekenen dat er in Europa tussen Oost en West een soort defensieve evenwichtstoestand kan ontstaan, die eigenlijk nog zo gek niet is.

Wanneer we vrede willen – en wie wil dat niet? – dan kunnen we nog zo hard roepen dat we moeten ontwapenen of de bewapening verlagen, maar wat helpt dat in een wereld waarin nog nooit zoveel wapens zijn geproduceerd als op het ogenblik? Daarom is het misschien beter om enigszins mee te gaan in de ontwikkeling naar nieuwe wapensystemen. Als we op die manier kunnen komen tot een soort defensief militair evenwicht, kan er al heel wat zijn gewonnen.

Wie weet of men dan in de toekomst wat verstandiger zal worden en men iets kan bereiken wat nu nog steeds niet lukt, namelijk het wederzijds verminderen van de troepensterkten.

Gezin gezien?

(deel 4)

Als je sommige politici hoort zeggen dat het gezin de hoeksteen van de samenleving is, dan zou je haast gaan denken dat we nooit iets anders dan het gezin gekend hebben. Niets is minder waar. Het gezin zoals wij dat nu in onze maatschappij kennen, is een verschijnsel van de laatste twee eeuwen. Wie daarover meer wil weten, kan bijvoorbeeld de „Geschiedenis van de seksualiteit” van de helaas overleden Jos van Ussel erop nalezen. In vroeger eeuwen en in andere kulturen kwamen en komen allerlei vormen voor waarin mensen met elkaar leefden. Bekende voorbeelden zijn het stamverband, de grote familieverbanden, maar ook bijvoorbeeld de religieuze gemeenschappen. De opvattingen hoe mensen met elkaar samen hoorden te leven, waren in de loop der tijden nogal aan veranderingen onderhevig. Soms wordt meer de nadruk gelegd op de voortplanting, de economische produktie, of het veiligstellen van de oudedagvoorziening. Dan weer op het opvoeden in een beschermd klimaat, de persoonlijke ontplooiing, of de vrije seksuele beleving.

Waar komt het gezin vandaan?

Het gezin zoals wij dat kennen (man, vrouw, kinderen) is tot ontwikkeling gekomen in een maatschappij, die steeds meer de nadruk ging leggen op een zo ver mogelijk doorgevoerde arbeidsverdeling. Waar vroeger een samenlevingsverband in belangrijke mate in zijn eigen levensbehoefte

voorzag, draait onze maatschappij in belangrijke mate op arbeidsverdeling en de daarmee samenhangende geldeconomie. De man werkt, de vrouw blijft thuis en zorgt voor huishouden en kinderen. Kenmerkend voor deze benadering is, dat de arbeidsverdeling niet alleen in de beroepswereld is vastgelegd, maar ook in de man-vrouw-rolverdeling. Bovendien wordt de huishoudelijke arbeid van de vrouw niet als werk gezien: de huisvrouw is „zonder beroep”. Aan de ene kant is er de kille, zakelijke maatschappij, aan de andere kant het romantische ideaal van het gezin met de persoonlijke warmte en geborgenheid. Dat de werkelijkheid wel eens wat minder ideaal is, wordt de laatste tijd steeds duidelijker.

Waarom staat het gezin onder druk?

Mensen zijn verschillend en kunnen niet als radertjes in een uurwerk worden gestopt. De rollenpatronen, zoals die voor mannen en vrouwen zijn vastgelegd, komen niet overeen met de feitelijke werkelijkheid. Het is niet mogelijk alle persoonlijke/seksuele kontakten te verenigen tot één levenspartner zonder schade te berokkenen aan de menselijke ontplooiing. Zelfs in tijden dat het meest strak aan het huwelijksideaal werd vastgehouden, werd dat ideaal in de werkelijkheid niet bereikt (zie bijv. prostitutie en pornografie in het Victoriaans-kuise Engeland van de vorige eeuw). Ook in tijden toen echtscheiden nog niet mogelijk was, kon het voor iedereen duidelijk zijn dat sommige huwelijken meer een hel waren dan de verwachte hemel. Mensen verweten het zichzelf of elkaar, dat het romantische ideaal niet gehaald werd – slechts weinigen hadden in de gaten dat vaak de te hoog of verkeerd gestelde verwachtingen oorzaak van de ellende waren.

Onze maatschappij is te veel in verandering, om als mens een leven lang volgens starre schema's op gelukkige wijze te kunnen bestaan. Mensen die geleerd hebben minder star te leven, telkens weer nieuwe vormen te kunnen vinden, zelf keuzes te kunnen maken, dergelijke mensen staan veel weerbaarder in het leven. Zij worden minder geleefd, minder overrompeld door veranderingen. Helaas is het zo, dat veel mensen niet geleerd hebben bewust keuzes te maken en zelf vormen te vinden voor hun bestaan. Zij voelen zich bedreigd als anderen dat wel doen. Zij kunnen slechts zwart-wit denken: ofwel je bent keurig volgens de regels getrouwd en krijgt kinderen, ofwel het wordt een zwijnenstal, een chaos. Als mensen denken dat andere relaties dan het huwelijk wel moeten leiden tot seksuele uitpattingen, dan zegt dat niet zozeer wat over die andere relaties maar meer over de mensen die dat verwachten. Onverdraagzaamheid tegenover mensen die anders leven, zegt iets over de onverwerktheid van de eigen gevoelens op dat punt. Kijk maar eens wat er gebeurt als mensen proberen het man-vrouw-rollenpatroon te doorbreken, bijvoorbeeld als een vrouw een baan neemt en de man voor huishouden en kinderen gaat zorgen. De vrouwenemancipatie levert een belangrijke bijdrage aan het minder star worden van samenlevingsvormen.

Is het gezin hoeksteen van de samenleving?

Degenen die zeggen dat het gezin hoeksteen van de samenleving is, bedoelen eigenlijk te zeggen dat zij vinden dat het hoeksteen zou moeten zijn. Want als het werkelijk hoeksteen zou zijn, waarom zou het dan zo nodig door een zeer uitgebreide wetgeving beschermd moeten worden en zouden andere relatievormen achtergesteld moeten worden? Slechts de helft van al onze huishoudens zijn de traditionele gezinnen (man, vrouw, kinderen), de andere helft bestaan uit restgezinnen (bejaarde echtparen), onvolledige gezinnen, alleenstaanden, ongehuwde moeders, konkubinaten, vrienden- en vriendinnenparen, religieuze gemeenschappen (kloosters), communes en dergelijke. Zijn dat dan allemaal tweederangsburgers? Nee, want onze samenleving bestaat niet uit gezinnen, maar uit mensen! Niet het gezin vormt feitelijk de hoeksteen van onze samenleving maar ieder mens, al of niet samenlevend met andere mensen. In het fascistische Portugal kende men het

gezinsstemrecht, hetgeen betekende dat alleen gezinshoofden (= mannen) mochten stemmen. In onze democratische samenleving heeft iedere burger stemrecht en dient onze relatiewetgeving ook de vrijheid van relatievorming van iedere burger te ondersteunen. Het selselmatig bevoorrecht van één relatie (het huwelijk) ten koste van anderen kan niet beschouwd worden als het leggen van een hoeksteen voor een democratische samenleving. Dat betekent niet het afschaffen van het huwelijk zoals sommige voor- en tegenstanders wel eens denken. De overheid dient onrechtvaardige bevoorrechtiging af te schaffen, niet de vrijheid van iedereen om zelf die relatie te kiezen die hij of zij wil, of de vrijheid alleen te willen blijven. Zo zien we dat het bewust kiezen van eigen relatievorm niet alleen iets is van je persoonlijke leven, maar ook iets te maken heeft met de wijze waarop de overheid zich daartegenover opstelt – iets wat weer aktueel is bij de komende verkiezingen.

Rob Tielman

Het gezin verandert

Sport: een kort geding?

Als over tien jaar geen enkele beduidende prestatie meer door nederlandse sportlieden wordt geleverd, bestaan de sportrubrieken van kranten, radio en tv nog uitsluitend bij de gratie van een aantal korte gedingen. Daarom ook heeft op de lange duur een maandblad als „Sport” geen bestaansrecht. De grote meerderheid van de nederlandse bevolking verkneukelt zich louter in de sport, als er successen worden gehaald. Een minderheid verkneukelt zich slechts, als het beroerd gaat; als geschillen tussen individuele sportmensen en sportorganisaties talrijker zijn dan records. Waar zit 'm die enorme belangstelling voor sport toch in? Hoe is het mogelijk, dat een krant in het weekeinde meer meldt over sportgebeurtenissen dan over de rest? Is de nederlandse mens nog steeds zo prestatiegericht, zo chauvinistisch, dat hij bewonderend opkijkt tegen een landgenoot, die op sportgebied limieten overschrijdt? Is de meetbaarheid van de sportprestaties vaak (vaak in tegenstelling tot die van maatschappelijke verrichtingen) zo groot, dat aanleiding wordt gegeven voor een zekere mate van jalouzie? Het is niet duidelijk: het zal, zoals gewoonlijk, wel weer een „complex van factoren zijn”. In zekere zin is het dus bedroevend, dat het vooral met de nederlandse amateursporten slecht gaat en nog slechter zal gaan, zo lang de overheid ze volledig overlaat aan het particulier initiatief. Wat hadden we afgelopen winter niet verwacht van Hans van Helden, Piet Kleine en Jos Valentijn. Die laatste had vorig jaar een zekere wereldtitel verspeeld door in West-Berlijn drie maal vals te starten. Piet Kleine was wel wereldkampioen geworden. Met Hans van Helden mochten ze beiden op eigen friese en noordhollandse bodem nogmaals een gooi doen naar het hoogst bereikbare. Het werd een flop. Wat Piet Kleine betreft lag dat voor de hand. Hij deed immers mee aan Superstars en één maal bleek, dat het AVRO-spelletje niet geheel flauwekul hoeft te zijn. Kleine was namelijk ook deelnemer bij het gewichtheffen. Iemand, die ook maar

enigermate in de huidige topsport is ingevoerd, weet, dat zeker schaatsen valt of staat bij een goed gedoseerde gewichthtraining.

Kleine hief in het kader van Superstars niet meer dan 60 kilo. Een leek had toen kunnen voorspellen, dat zijn sprint de grootste handicap zou worden. De eerste de beste atlete tilt immers zestig kilo en dan hoeft ze nog lang geen nationaal kampioene te zijn. Het is typerend voor de tv-commentatoren Racké en Schenk, dat ze aan dit aspect volledig voorbij gingen.

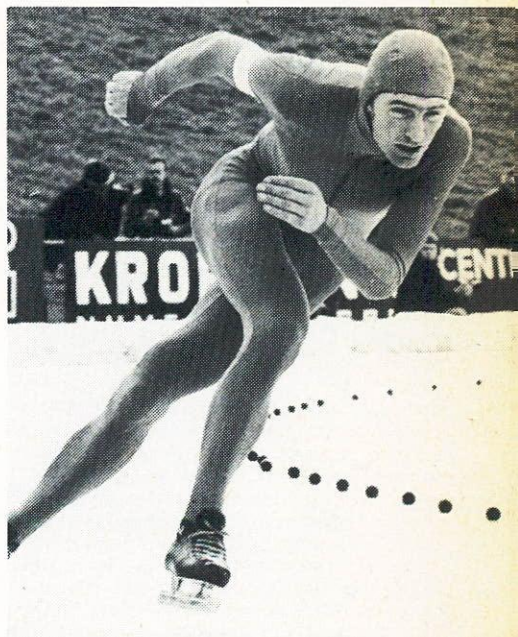
Detail- of achtergrondinformatie bleef de tv-kijkers in alle opzichten bespaard. Het schaatscommentaar is een aaneenschakeling van gemeenplaatsen geworden.

Maar goed: het was dus duidelijk, dat Kleine dit jaar de verliezer zou worden. Door hun gewichthtraining bleken de Noren al vroeg in het seizoen in staat hun weer bijzonder hoge bewegingsritme aan te houden. Ten tijde van de Olympische Spelen in '76 was de noorse vorm gekelderd, zodat Kleine met zijn typisch nederlandse zwierstijl kon verrassen. De Noren ontdekten echter, dat het resultaat van de gewichthtraining verloren ging, als niet één tot twee maal wekelijks, ook in het wedstrijdseizoen, met de halters werd gespeeld. De enigszins gewijzigde tactiek bracht onder meer Stenshemmet een heel eind in het sprintkampioenschap.

In Heerenveen werd door iedereen (Racké had het zelfs pas op het allerlaatste moment in de gaten) gemeld, dat een nieuw fenomeen uit de lucht was komen vallen; de Amerikaan Eric Heiden. Vergeten werd, dat Heiden vorig jaar zonder een werkelijke topsportvoorbereiding al vijfde was geworden bij het wereldkampioenschap. Onder leiding van de Amerikaanse ex-schaatster Diane Holum werd het afgelopen jaar voor hem een gericht programma ontworpen. De aandachtige tv- of kranten-foto-kijker zal ongetwijfeld de omvang van Heidens bovenbeen-spieren zijn opgevallen. Zijn kracht won het tenslotte op drie kampioenschappen van de techniek, die anderen zogenaamd demonstreerden. Zogenaamd: Racké's fabeltje, dat Nederlanders zo veel mooier schaatsen dan anderen is natuurlijk al lang achterhaald. Mooi schaatsen was een argument ten tijde van Rudi Liebrechts (die het bovendien nog ver schopte ook). Daar het niet te verwachten is, dat nederlandse trainers plotseling de heilleer kunnen gaan verkondigen, hoe krachthtraining in snel schaatsen omgezet moet worden, terwijl een terechte weerstand bestaat tegen electrostimulatie, bloedddoping of andere vormen van kunstmatige inseminatie, zal het de komende jaren sukkelen blijven. De enige troost is, dat zo wat hetzelfde geldt ten aanzien van andere nederlandse amateursporten: de atletiek zit in het slop, het zwemmen springt er door de inzet van jonge kinderen redelijk uit, maar heeft weinig toekomst gezien de ontwikkelingen in de DDR, het turnen beweegt zich (met even jonge kinderen) op een gelijkwaardig vlak als andere westerse landen. Gek genoeg zijn de conflicten in al dit soort sporten niet van de lucht. Sippie Tigchelaar hield na een kort geding tegen de schaatsbond op; Mieke Sterk beëindigde haar loopbaan na een

rechtzaak tegen het Nederlands Olympisch Comité; Ans Dekker en zo veel andere turnsters stapten dan weliswaar niet naar de rechter, maar veroorzaakten wel grote geschillen in het Koninklijk Nederlands Gymnastiek Verbond; Enith Brigitha dreigde met een kort geding, toen zij door haar (zwem)bond gedwongen werd het badpak van de KNZB-sponsor te dragen.

Die laatste kwestie is typerend. Een organisatie als de zwembond heeft niet de mogelijkheden haar leden topsport optimaal te laten bedrijven en moet zich dus behelpen met onder meer een geldschiet. Dat is prachtig, zo lang het niet ten koste gaat van individuen. Sommige individuen echter zijn zo goed, dat ze commerciële betrekkingen kunnen aanknopen met privé-sponsors. In zo'n geval botsen dus de belangen. Soms ook zegt de topsporter: „De maatschappij heeft me zo weinig erkenning te bieden (Kleine met zijn postbestellerschap), dat ik wel voor mijn eigen hachie zal zorgen”. Met recht wordt er dan individueel geprotesteerd,

als dat eigen hachie niet eens concreet verdedigd mag blijken te worden. Tafeltennissers, bridgers, zeilers en nog veel meer sportlieden ondervonden dat de laatste tijd. Zij begonnen allen een kort geding, vaak ook, omdat er een straf tegen wangedrag in het geding was. Een aantal sportbonden meent zich sancties te kunnen veroorloven zonder garanties te kunnen bieden voor een acceptabele maatschappelijke begeleiding bij voorbeeld. De enige reële vraag, die een aantal sportorganisaties zich kan stellen, is: „Zijn we er nu wel echt op gesteld, dat sommigen van onze leden topprestaties leveren?” Zo ja, dan moeten ze toch ook maar eens een adequate technische en maatschappelijke uitrusting zien te krijgen. Want zoals het nu gaat, gaat het niet.

Hans van Wissen

Macht en geweld

Wat doen we er zelf aan?

Vaak vraag ik me af of macht en geweld altijd automatisch met elkaar verbonden zijn. Het duidelijkst is dat met de uitspraak „macht komt uit de loop van een geweer”, die ik in mijn vorige stukje (in het maartnummer van EGO) aanhaalde uit het boek van Gerard van Beusekom-Fretz.

De bezitter van een wapen heeft macht en als die macht gebruikt wordt, dan wordt er geweld mee gepleegd. Zelfs als er niet wordt geschoten, kan de bezitter van een wapen een ander mens dwingen om allerlei dingen te doen die zij of hij niet uit zichzelf wil. Als een aantal mensen met wapens het er samen over eens worden welke macht ze willen uitoefenen over een ander, dan ontstaat macht en tevens geweld in wat groter verband, een bankoverval bijvoorbeeld of een oorlog. Geweld van een groep mensen tegen een andere groep mensen of van een land tegen een ander land. Tot zover is het heel duidelijk dat macht en geweld direkt samenhangen. Want diegenen die meer macht hebben dan anderen, omdat ze meer wapens bezitten, kunnen die anderen tot een bepaald gedrag dwingen. Dat is het geval met de katholieke en protestantse

Ierse bevolking, met de Arabieren en Israëliërs en met de blanke en zwarte Zuid-Afrikanen.

Andere vormen van macht

Maar er zijn veel versluierder vormen van macht en geweld. Grote producenten bijvoorbeeld, de zogenaamde multinationale ondernemingen hebben veel macht. Zij kunnen namelijk, zonder daarover met andere mensen te overleggen, vaststellen welke produkten er geproduceerd gaan worden. Soms zijn dat produkten waar veel mensen plezier van kunnen hebben, maar soms ook wordt er door het produktieproces geweld gepleegd tegen personen en de natuur. Denk maar eens aan de mensen die in de omgeving van de Rotterdamse industrieterreinen wonen en die op sommige dagen niet goed kunnen ademen, omdat de lucht die ze inademen zo erg vervuild is. En denk eens aan de droevig vervuilde toestand van onze rivieren waarin door veel industrieën afval geloosd wordt. Milieuvervuiling wordt dat genoemd en in groter verband gaat dat niet alleen om onze rivieren, maar ook om de visstand, de vervuiling van zeeën, het aantasten

van plantengroei, bossen, e.d. Deze macht en het daaruit voortvloeiende geweld wordt door een kleine groep mensen uitgeoefend. Als veel meer mensen over allerlei zaken als produktie, geboorteregeling, onderwijs, wetgeving, e.d. konden beslissen werd er minder geweld gepleegd. Hoe kleiner het groepje machthebbers, hoe meer geweld.

Macht op „kleine” schaal

Waar zou macht eigenlijk vandaan komen? Men praat meestal alleen maar over machtsblokken, over macht in groot verband, tussen landen, ondernemingen, werkgevers-werknemers, armen en rijken, politieke partijen, het ministerie van defensie en de VVDM. Maar hoe zit het in persoonlijke relaties, hoe zit het met macht tussen mensen? Als je om je heen kijkt zie je, dat ouders macht hebben over hun kinderen, mannen over vrouwen, oudere mannen over jongere mannen. En nog verfijnder het stoere jongetje over het zachtvaardige jongetje, het vlotte meisje over het truttige meisje, de valide persoon over de gehandicapte, de slimme over de domme. . . Meestal hebben deze machtigen geen wapens in de zin van schiettuig. Maar een ander soort wapens dat vaak even effectief is. Ik denk aan mensen die vlijmscherpe zinnen tegen een ander kunnen zeggen, aan mensen die lichamelijk sterk zijn en een ander kunnen aftuigen, aan mensen die samen met anderen iemand belachelijk kunnen maken, aan mensen die iemand pas lief vinden als zij of hij een bepaald gedrag vertoont.

Geld als wapen

En dan is er nog een groot economisch wapen, namelijk geld. Sommige mannen geven hun vrouw heel weinig huishoudgeld, ook als ze meer zouden kunnen geven en ze doen het zonder overleg. Kinderen worden soms „krap” gehouden, te weinig zakgeld, waardoor ze het geweld dat tegen ze wordt gepleegd omzetten in ander geweld. Met geld als wapen kun je in het groot een hele economie van een land ontworpen, maar ook in het klein een persoonlijke relatie terroriseren.

De bezitters van al deze wapens hebben macht en ze plegen er meestal geweld mee, omdat hun slachtoffer niet over dezelfde wapens beschikt en gedwongen wordt zich te gedragen zoals die ander dat wil.

Alle genoemde vormen van macht hebben een bepaalde mate van geweld tot gevolg. In het klein in relaties, in gezinnen, in de opvoeding. In wat groter verband op de televisie, in films, in oorlogen. Men heeft wel eens uitgerekend in de Verenigde Staten, dat een kind van 12 jaar al zo'n 12.000 moorden gezien heeft op de televisie.

Wat doen we er aan?

Ga je strijden om het geweld in groter verband in te perken en ga je intussen zelf rustig door met geweld in persoonlijke relaties? Of ga je eerst na hoe gewelddadig je zelf bezig bent en is dat de logische verklaring van hoe geweld in het groot tot stand komt? Er zijn allerlei keuzes, kijk eens om je heen en vooral naar jezelf.

